

Bogusława Frontczak

Data złożenia pracy 16.03.2022

Rozprawa doktorska

Alegoria w liturgii w świetle *expositiones missae* z IX wieku

STRESZCZENIE

Praca „Alegoria w liturgii w świetle *expositiones missae* z IX wieku” jako główny temat badawczy podejmuje zagadnienie powstających w IX wieku komentarzy do mszy określanych wspólną nazwą *expositiones missae* oraz wykorzystywanych w nich metody alegorycznej. Materiał źródłowy to dwanaście łacińskich tekstów *expositiones*.

Celem pracy jest przedstawienie rozwoju terminu „alegoria”, szczególnie w odniesieniu do liturgii, oraz zebranie pism z wieku IX wykorzystujących interpretację alegoryczną. Rozprawa nakreśla kształt liturgii i jej rozumienie w Kościele frankijskim po wprowadzeniu liturgii rzymskiej i zaznacza czytelnika z jej poszczególnymi elementami. Wprowadzona klasyfikacja alegorii (alegoria rememoratywna, typologia, tropologia i anagogia) wyjaśnia, jakie były przyczyny powstawania badanych komentarzy do mszy i jakich metod szukali ich autorzy, by realizować założone cele. W dysertacji przedstawieni zostali mało znani na gruncie polskiej literatury autorzy, dziewiętnowieczni liturgiści, między innymi Florus z Lyonu, który kojarzony zazwyczaj tylko jako przeciwnik Amalariusza, jest również autorem jednego z komentarzy. Praca udostępnienia polskiemu czytelnikowi przetłumaczone teksty *expositiones*.

Dysertacja składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Historyczno-teologiczny kontekst expositiones missae* i obejmującym pięć podrozdziałów, zaprezentowano tło historyczno-teologiczne, mianowicie reformy szkolnictwa i liturgii w państwie Karolingów, podano przyjęte definicje alegorii oraz wyjaśniono, dlaczego ta metoda interpretacyjna nazywana jest także alegorezą. Przedstawiono ewolucję metody alegorycznej w interpretacji Pisma Świętego, a potem liturgii na Wschodzie i Zachodzie, a pisma tych autorów stały się potem inspiracją dla karolińskich autorów badanych *expositiones* z wieku IX. Kolejno zostały przedstawione informacje o poszczególnych *expositiones*, ich autorstwie, budowie oraz celu powstania.

W rozdziale drugim rozprawy przedstawiona została liturgia mszy świętej w Galii w wieku IX (w okresie zmiany liturgii galijskiej na liturgię rzymską) na podstawie badanych tekstów źródłowych. Na niektóre z nich z pewnością miały wpływ istniejące *ordines Romani*, niekiedy jednak, to właśnie *expositiones* stawały się źródłem dla *ordines*. Liturgia mszy składała się z dwóch części mszy katechumentów (czyli liturgii słowa) oraz mszy wiernych (czyli liturgii eucharystycznej).

Rozdział trzeci w poszczególnych podrozdziałach podejmuje tematykę alegorii nazywanych rememoratywnymi i typologicznymi w liturgii. Zaprezentowana zostanie teologia traktatów. Alegorie rememoratywne i typologiczne zostaną przedstawione nie tylko w porządku przebiegu liturgii, ale także według interpretacji najpierw całości mszy, a potem poszczególnych osób, rytów i paramentów liturgicznych. Dla autorów *expositiones* liturgia staje się obrazem życia Jezusa Chrystusa – poszczególne elementy mszy odpowiadają konkretnym wydarzeniom z Jego życia. Jednak nie tylko momenty w liturgii, ale również osoby duchownych, gesty, czy paramenty liturgiczne mają kierować myśl wiernych ku osobie Zbawiciela. Tak rozumiana liturgia staje się równocześnie okazją do edukacji i formacji tak duchownych jak i wiernych. W edukacji autorzy *expositiones* kładą nacisk na pochodzenie obrzędów, etymologię słów, oraz teologiczne znaczenie jednych i drugich. W formacji chodzi o ukształtowanie konkretnych postaw i zachowań moralnych. Alegorie, zwane tropologią, zastosowane dla tych celów przedstawione zostały w rozdziale czwartym.

Wykorzystywana w *expositiones* alegoria znalazła nie tylko zwolenników, ale i przeciwników – reprezentantem interpretacji dosłownej był diakon Florus z Lyonu. Jego pisemko *De actione missarum* zostało omówione w rozdziale piątym. *De actione missarum* jest cennym źródłem, nie tyle dla poznania kształtu liturgii, ile jej teologii. Florus stał się również czołową postacią sporu, który toczył się między nim, a Amalariuszem z Metz, a dotyczył między innymi właśnie metody alegoryzującej.

Alegoria jako metoda interpretacyjna nie straciła na popularności także w wiekach późniejszych, a mimo jej popularności wciąż czekają na opracowanie pisma autorów zarówno Europy zachodniej, jak i z Polski, wykorzystujących tę metodę.

Kraków, 16.03.2022 r.

Bożentona Trzeciak